



O Xardín Secreto: unha fábula inxenua sobre a educación

Miguel Vázquez Freire
Nova Escola Galega



REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932
Páx. 102 - 104

Frances Eliza Hodgson Burnett foi unha escritora británico estadounidense que viviu dacabalo entre Gran Bretaña, país onde naceu en 1849, e os Estados Unidos, onde faleceu en 1924, con breves períodos de estancia en cidades do continente europeo como París. Formou parte do grupo de escritoras anglosaxoas que, entre finais do século XIX e comezos do XX, conseguiu vivir profesionalmente da escritura, cultivando en especial (aínda que non só) a literatura para a infancia e a mocidade. Chegou a coñecer a Louisa May Alcott, quen, co éxito do seu *Little Women*, marcou un modelo de novela realista de ambientación familiar e orientación moralizante. Con ese modelo cabe emparentar a obra da propia Hodgson Burnett aínda que, a diferenza da autora de *Little Women*, o seu moralismo aparece desprovisto de carácter relixioso, seguramente polo seu particular vínculo coas ideas do teosofismo e o espiritismo. Autora prolífica, as tres obras que lle proporcionaron maior sona son a triloxía protagonizada por nenos afectados por algún grao de orfandade: *Little Lord Fauntleroy* (1855-1856), *A Little Princess* (1905) e *The Secret Garden* (1911). As tres obras acadaron un éxito inmediato que se prolongou en adaptacións para o teatro, como era habitual entón, e, tralos inicios da industria cinematográfica, en versións para a gran pantalla: *La princesita* tivo xa unha versión muda interpretada por Mary Pickford (1917) e outra sonora en 1939 con dirección de Walter Lang e interpretación de Shirley Temple. A moda dos nenos actores atopou nos relatos de Frances H. Burnett un oportuno vehículo de lucimento: Freddie Bartholomew foi *El pequeño Lord* (1936) e Margaret O'Brien a primeira Mary na versión de *El jardín secreto* de 1949. De todas elas hai versións máis recentes, tanto para o cine como para a televisión, algunhas a cargo de reputados directores como *El jardín secreto* de Agnieszka Holland (1993) e *La princesita* de Alfonso Cuarón (1955) (recollo o título en castelán co que estes filmes foron distribuídos en España).

En galego só contamos cunha recente, e excelente, versión a cargo de Moisés Barcia d'O *xardín secreto*, publicada en Sushi Books (2022), con ilustracións tomadas de diversas edicións antigas e fo-

tografías da época na que a novela está ambientada. O sentimentalismo moralizante, un recurso que seguramente pode seguir mantendo a súa eficacia para atrapar o interese do lectorado infantil, non é, na miña opinión, a virtude pola que esta obra merece ser recomendada como lectura para os nenos e nenas de hoxe. Paréceme ben máis interesante poñer o foco no seu carácter de fábula sobre dous opcións educativas contrapostas, entre as cales a autora fai unha clara opción.

DOUS MODELOS EDUCATIVOS

A nena protagonista, Mary, regresa a Inglaterra despois de quedar orfa pola morte dos seus pais na India, onde viviu como unha pequena tirana, cos pais ausentes, entregada ao coidado de criadas indíxenas. En Inglaterra é acollida polo seu tío, Lord Craven, quen tampouco amosará interese en se ocupar da educación da súa sobriña. Mais, en contraste coa India, a criada que se ocupa de Mary non acepta someterse ás esixencias caprichosas da nena. A deliciosa conversa entre Mary e Martha, a criada de apenas a súa mesma idade, é o punto de inflexión que obriga á primeira a cambiar, despertando a súa curiosidade por cousas distintas de si mesma, como o irmán de Martha, Dickon, un rapaz amigo dos animais. "E como nunca se interesara por ninguén, salvo por si mesma, foi o inicio dun sentimento saudable", certifica a voz narradora. O encontro cun paporrubio e o túzaro xardineiro Ben é un segundo momento que contribúe ao cambio. Ao recoñecer que ela se encontra moi soa, como aquel paporrubio, decátase de que esa

soidade "era unha das cousas que fixeran dela unha nena resentida e amargada" e que por esa razón

Non lle gusto á xente e a xente non me gusta a min.

"E ti, cáeste ben a ti mesma?", preguntarlle logo Martha, ao que ela terá que contestar:

A verdade... é que non.

Pero a nova Mary, liberada do egocentrismo á vez autocompracente e insatisfactorio da súa vida anterior, é agora unha nena chea de curiosidade, que explora a gran mansión na que vive e os terreos que a rodean nos que traballa Ben. E aquí aparece unha nova figura benéfica, a nai de Martha e Dickon, que malia a súa condición humilísima ten unha rara capacidade de convicción sobre os habitantes da casa da que é criada a súa filla, ata o punto de convencer a Lord Craven de que adíe a contratación dunha institutriz para a súa sobriña, porque esta o que máis precisa é gozar do aire libre e a actividade física. É aquí onde se explicita o contraste entre os dous modelos educativos: dun lado, o propio das clases acomodadas, con pais que manteñen unha distancia afectiva cos seus fillos, entregados á atención de criados e institutrices; do outro, a sinxeleza dos bos pais de familias humildes, que non negan o afecto aos fillos e aplican o sentido común segundo o cal a mellor escola é a vida sa en contacto coa natureza.

O terceiro motor do cambio será o descubrimento dun "xardín secreto", pechado e abandonado despois da morte de Lady Craven, que Mary comezará a traballar coa axuda do case mago Dickon. En paralelo, Mary fará outro excepcional descubrimento: que nunha

habitación vive voluntariamente pechado o seu curmán Colin, fillo de Lord Craven, e nel recoñecerá o espello do que ela mesma era ata a súa chegada á mansión: un "neno malcriado". E será ela quen fará con Colin o que Martha, Ben e Dickon fixeron con ela: esperar o seu interese por algo diferente de si mesmo. Este é un elemento esencial do modelo educativo promovido pola nai de Martha que curiosamente conecta coa psicoloxía positiva e a intelixencia emocional actuais (e adocece dos mesmos cuestionables límites que a estas correntes se achaca): a idea de que os procesos educativos deben incorporar a construción dun horizonte de ideas en positivo que guíen as decisións autónomas do educando. Así, constatará a voz narradora:

Mentres dona Mary tivo a mente ateigada de pensamentos desagradables sobre o que non lle gustaba e de opinións negativas sobre os demais, e mentres se obstinou en que nada lle producise agrado nin interese, foi unha nena de pel amarelada, enfermiza, aburrida e mesquiña.

E o mesmo acontecía co seu curmán Colin, ata que

Cando os pensamentos novos e positivos comezaron a desprazar os vellos e horribles, a vida comezou a volver a el, o sangue correulle con vigor polas veas, e sentiu que a forza o asolagaba coma un torrente.

UN MELODRAMA SEN VILÁN

Os problemas da novela son en boa medida, coido eu, análogos aos problemas deste modelo educativo. Un modelo que reduce a crítica ao modelo antagónico a unha boa vontade que nada sabe de diferen-



zas e intereses de clase, coma se a elección da ensinanza libresca, a preferencia polo intelectualismo sobre a atención aos afectos e emocións e o menosprezo do traballo físico, fosen algo decidible nunha, por outra parte inverosímil, conversa entre un aristocrático lord e unha ama de casa pobre e nai dunha morea de fillos.

A novela acada os seus mellores rexistros literarios mentres os lectores asistimos, á par da protagonista, ao seu proceso de descubrimento dun mundo alleo ata entón para ela, un proceso no que xogan un papel central as figuras antagonistas (Martha, Ben) que a obrigan a abandonar o seu egocentrismo caprichoso. Mantén aínda a súa forza ao incorporar o xogo alegórico da forza "máxica" identificada co xardín secreto e o irmán de Martha, Dickon o "encantador de animais", como o chama Colin. Coma ese xardín, tamén os nenos Mary e Colin permaneceron abandonados, sen "cultivar" (é dicir, sen seren realmente educados), durante dez anos, e espertan á vida cando si reciben as atencións da boa educación. Mais perde esa forza, en cambio, cando, na parte final, todos os atrancos se esvaen coma se, en efecto, ao modo das versións máis superficiais da psicoloxía positiva, abonde con "pensar en positivo" para que calquera dificultade desapareza. Nese sentido, o capítulo 26, no que a señora Medlock, nai de Martha e Dickon, por vez primeira aparece polo xardín secreto, é toda unha explosión de sentimentalismo moralista imposible de aceptar para calquera lector ou lectora esixente. Un capítulo onde, por certo, aparece tamén a única alusión relixiosa, cando Dickon ento a un "canto de igrexa", noutro momento de azucrado emotivismo difícil de aturar para o padal literario contemporáneo.

Falei antes do modelo de realismo de Louisa May Alcott, a autora de *Little Women*. Mais tamén cabería falar do modelo dickensiano que sen dúbida constituía, cando Frances H. Burnett comezou a escribir,

a referencia principal de autor de éxito popular no espazo anglosaxón. Non puiden evitar pensar no *David Copperfield* e na marabillosa familia Peggotty mentres lía a loanza da familia Medlock, pero de contado tamén constatee a enorme distancia entre o retrato de Dickens, que fai literariamente verosímil o inverosímil (comezando por ese barco vivenda varado na praia), e o vago debuxo da nosa autora, que nos esixe crer no que ela di só porque o di: que a bondade desa muller humilde é abondo para que canto ela propoña sexa aceptado por todos, pobres e ricos. Seguindo coa comparación, falta unha condición n' *O xardín secreto* que nunca falta nas novelas dickensianas: un, ou varios, malvados ou viláns que actúen como motor negativo para o avance da acción. Un bo melodrama, e a novela que comentamos pode ser cualificada así, non funciona (ou funciona peor) sen un bo vilán. Do mesmo xeito que, na vida real, cómpre ser conscientes de que non abonda con pensar en positivo para que os atrancos desaparezan. ■

